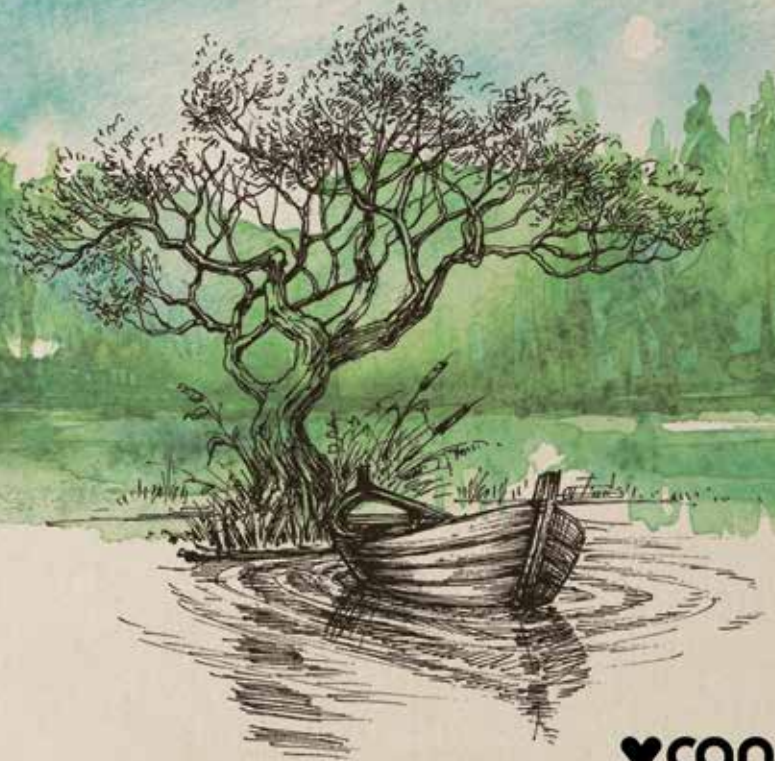

SEMİH
GÜMÜŞ

YAŞADIKLARIM
BELLEĞİMDE
UĞULDUYOR

SEMİH GÜMÜŞ
YAŞADIĞLARIM
BELLEĞİMDE
UĞULDUYOR

Can Çağdaş

Yaşadıklarım Belleğimde Uğulduyor, Semih Gümüş

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ocak 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Editör: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Ezgi Arslan / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tevfikbey Mahallesi Dr. Ali Demir Caddesi No: 51 Giriş Depo Bölümü

Küçükçekmece-İstanbul

Sertifika No: 40421

ISBN 978-975-07-5956-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

SEMİH GÜMÜŞ
YAŞADIKLARIM
BELLEĞİMDE
UĞULDUYOR

ANI-DÜŞÜNCE

♥can

Semih Gümüş'ün Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

- Başkaldırı ve Roman*, 2008
Eleştirinin Sis Çanı, 2008
Kara Anlatı Yazarı Vüs'at O. Bener, 2008
Öykünün Bahçesi, 2008
Yazarın Yalnızlık Burcu, 2008
Modernizm ve Postmodernizm, 2010
Öykünün Kedi Gözü, 2010
Roman Kitabı, 2011
Yazının Sarkacı Roman, 2011
Çözümleyici Eleştiri, 2012
Yazının ve Tarihin Bilinci, 2012
Edebiyat ve Yeni Zamanların Kültürü, 2013
Romanın Şimdiki Zamanı, 2014
Belki Sonra Başka Şeyler de Konuşuruz, 2015
Yalnızlık Kime Benzer, 2017

SEMİH GÜMÜŞ, 1956'da Ankara'da doğdu. 1971'de Ankara Fen Lisesi'ne girdi, 1981'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. İlk yazısı aynı yıl *Yazko Edebiyat* dergisinde yayımlandı. 1981-1985 yılları arasında *Yarın* dergisinin, 1995-2005 yılları arasında *Adam Öykü* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptı. 2006 Aralık ayında *Notos* dergisini çıkardı ve şimdilerde bu derginin genel yayın yönetmenliğini yürütüyor. Kendine özgü çözümleyici bir eleştiri anlayışına sahip olan Semih Gümüş'ün 1991'de *Roman Kitabı*, 1994'te *Kara Anlatı Yazarı, Karşılıksız Yazılar, Yazının ve Tarihin Bilinci*, 1996'da Cevdet Kudret Eleştiri Ödülü'nü de alan *Başkaldırı ve Roman*, 1999'da *Öykünün Bahçesi*, 2002'de *Puslu Ada*, 2003'te *Yazının Sarkacı Roman*, 2005'te *Yazarın Yalnızlık Burcu*, 2007'de *Eleştirinin Sis Çanı*, 2010'da *Modernizm ve Postmodernizm ile Öykünün Kedi Gözü*, 2011'de *Roman Kitabı ve Yazının Sarkacı Roman*, 2012'de *Çözümleyici Eleştiri ve Yazar Olabilir miyim?*, 2013'te *Edebiyat ve Yeni Zamanların Kültürü*, 2014'te *Romanın Şimdiki Zamanı ve Okumak ve Yazmak* ve 2015'te *Belki Sonra Başka Şeyler de Konuşuruz*, 2017'de *Yalnızlık Kime Benzer*, 2021'de *Yazarın Ölümü* adlı kitapları yayımlandı.

Ebru'ya

“Şimdi karşısında tetikte durmam gereken gerçek, hayatımın ölçölüp biçilmiş olması. Gençliğinde planlar yapan birinin sınırsız görebildiği ufuklarım yok artık.”

Yorgo Seferis

“Bizden sonra geleceklerden isteğimiz, kazandığımız zaferler için bize şükran duymaları değil, yenilgilerimizi hatırlamalarıdır. Bu bir tesellidir: Artık teselli edilme umudu kalmamış olanlara sunulabilecek tek teselli.”

Walter Benjamin

Bu bir insanın, bir dünyanın, hatta belki de bir resmin ya da bir kitabın en dolaysız yaşamöyküsü. Her şeyin yaşamöyküsü olduğu konusunda ısrarlıyım. Her şey yaşam, yaşanmış, resmi yapılmış ve yazılmış: yaşıyor olmak, resim yapıyor olmak, yazıyor olmak: yaşamış olmak, yazmış olmak, resim yapmış olmak. Bütün bunlardan önce dünyada kimse yaşamıyor, dünya insanın ve diğer hayvanların, bütün hayvanların, körpe etli, tüylü ve körpe şarkılı kuşların varmasını bekliyor ya da buna hazırlanıyor. Dağlarda ve ovalarda büyük bir sessizlik var. Sonra, çok daha sonra farklı dağların ve farklı ovaların üzerinde aynı suskunluk egemen, terk edilmiş kentlerde, sorgulayan, ancak hiçbir yanıt almaksızın kırlara doğru ilerleyen rüzgârın sokaklarda uçurduğu kâğıt parçaları... İki imgelem arasında, öncenin talep ettiği imgelem ile sonranın tehdit ettiği imgelem arasında yaşamöyküsü var, insan, kitap, resim var.

José Saramago, *Ressamın Elkitabı*

Bir Hayat Kitabı (Önsöz)

İki pencerenin arasında duran masamın görüş açısı yemyeşil bir ufka açılıyor, içinde ağaçlar, çalılar, çiçekler, hayvanlar yaşıyor; tepeler, tepelerin arasında görünmez vadiler var, onları bazen görüyor bazen hissediyorum ama varlıklarını bilmek sürekli düşünmeme neden oluyor. “İnsan hem düşünüp hem alçakgönüllü olamaz,” diyor Cioran, kendisi için söylemiş olmalı, o çok zeki bir adam, cin fikirlerini seviyorum ama her dediği de doğrulanamaz, gene de aynanın arkasına geçip bu dediğine bakmam gerekir.

Bu kitabı tamamlamaya karar vermemin nedeni burada bir anda canlanıveren hayat: kaç farklı kuşun bir anda başlayan şarkıları, gece duvarımızın dibine hönkürerek gelip ne buldularsa çalıp çırpıp kaçıveren domuz ailesi, incir ağacının çıplak dallarının bir gecede yapraklanıvermesi, aşağı sarkan dallardaki incirler, türlü çeşitli kertenkeleler, kırlangıçların yorulmak bitmeyen pikeleri, karatavuklar, yarasalar, kabuğuna sığamayıp çatlayan narların sesi, soluk renkli bulutların boşalttığı yağmurlar, bir anda birkaç renk değiştiren dağımızın uğultusu, sık sık başkalaşan mevsimlerin insanların tekdüze hayatını kıskandıran döngüsü. Düşündükçe bütün hayatım gözlerimin önünden, her sahnesi canlanarak geçiyor. Oysa bu sıraladıklarımın çok farklı bir hayat yaşadık. Hayatımı mercek altına almayı da düşünmedim, onu karanlık gökyüzünde kayan bir yıldız gibi görmeyi de. Çocukluktan çıktıktan sonraki elli yıl, gözlerimin açıldığı, bireyliğimizi erkenden ortaya saçtığımız, arkadaşlıklar ve yoldaşlıklarla geçen, düz yollardan sırat köprüsüne

çıkan ve sonra yaratıcı yazıyla iç içe görülebilecek en ayrıksı anılardan kendi payıma düşenleri yaşadığım yarım yüzyıl.

Belleğime ne çok şey tıktırılmışım. Unuttuklarım zamanın karanlık sularına kapılıp gitti demek, hatırladıklarım aklımdan hiç çıkmayanlar, sık sık rüyalarım girip gece gündüz düşündüren, tedirgin eden ya da gülümseten. Adeta bir elimi gözlerime siper ederek uzaklara bakıyorum, kalabalıklar ve kargaşa, içinde kaybolduğum bir orman, o geçmişten kalan anılar, anlar, ayrıntılar, küçücük bir ânı hatırlarken bile onun ötekileri nasıl tamamladığını görmenin şaşkınlığı. Bu kitap, kendimle ilgili kaygılarım azalırken yaşadığım ülkeyle ilgili kaygılarımın çoğaldığı bir döneme, hayatımın son dönemine girdiğime tanıklık ediyor. Hem kendimle yüzleşme hem okuduklarım ve tanıdıklarımın uzun zaman sonra yeniden karşılaşma gibi.

Yaşadıklarım kimi ilgilendirir, bunu benim sorgulamam doğru değil, sanırım birkaç yakın arkadaşımı, ne zaman başım sıkışsa onlara başvurabilirim, hep aynı yerde dururlar, bilmedikleriyle karşılaşabileceklerini düşünerek bu kitabı da merak ederler, bildiklerini bir aydınlanıp bir karanlığa çekilen satır aralarında bulmuş olurlar.

Bu ülkenin tarihinde çok önemli bir dönemeci oluşturan yıllar içinde ne çok şey yaşanmıştı, ne çok şey yaşamıştık, anlatmaya değerdi ama yazmaya cesaret edip etmeyeceğimi bilmiyordum. Yaşadıklarım beni hep somut olanın içinde tutacaktı, yaşanmış hayatlara ilişkin somut olanlar belki daha çok ilgi çekebilirdi ama hem her şeyi anlatmanın ve anlamının güçlüğü hem de benim için olanaksızlığı vardı, onları ancak kitaplar ve düşünceler içindeki soyutlamalarla birleştirebilirim anlamalı olabilirdi.

Bu aklıma daha çok yattı. Böylece yola çıktıktan sonra yaşadıklarımın düşünme biçimimi iç içe geçiren bir hayat kitabı oluşmaya başladı. Bugüne dek günlük tutmadım, bir gün yaşadıklarımı yazabileceğimi düşünerek notlar almadım, fotoğraf da sevmemdim, arşivci de değilim. Okuduğum kitapların sayfalarındaki boşluklara aldığım notlar her zaman yeterli oldu. Gene de yaşadıklarımı yazmayı ara sıra aklımdan geçirmiştim.

Geçmiş apaçık, bugün daha belirsiz, yazmak onları hiç değilse önüme getirecek. Bugüne dek yazdıklarımı kimler okuyor, niçin okuyor, bilmiyorum, sonunda birkaç bin kişiyle

sınırlıysa da bunun ne önemi olabilir, okuyanlar için bir anlamı varsa benim için o yeterli. Hem yazmak, geçmişin defterini orada kapamak anlamını da taşır. Sonra oradan devam edecek yolculuk için yeni bir defter açılır masanın üstüne.

Yalnızlık Kime Benzer'in anlatıcı-karakteri, "Yazmak için yürümek zorundayım," diyor, ekliyordu. "Uzaklara bakmadan yazamıyorum ben." İkisi de bana uygun ama daha çok ikincisi. Aralarında bir çelişki yoksa da yürüyerek düşünüp tasarladığım pek çok metin, ilişki, sahne olmuştur ama uzaklara bakmadan yazamamak beni şimdi daha çok düşündürüyor. Ben bunu her an düşünmek olarak alıyorum, yoksa bu kitap daha çok geçmişe bakarak yazıldı. *Yaşadıklarım Belleğimde Uğulduyor* adı da zihinleri sanırım geçmişe gönderiyor.

Orada bir yerde, "Yaşadıklarınızı yazmalısın," diyordu Lal, "becerebilirsen ben de okurum." Bana söylenmemiş olsa da Lal'in bu sözü kulağıma küpe olmuştu, becerebildim mi bilmiyorum ama şimdi yazmayı çok istediğim bir kitap çıkıyor ortaya. Derken hemen geçmişe dönünce kendini anlatmanın sakıncaları düşüyor önüme. Alçakgönüllü olduğunu söyleyemez insan, şu ya da bu olumlu özelliğinden söz edemez. Bunları söylerse başkaları söyler. Öte yandan açıksözlü de değilim (başkalarının yüzüne kusurlarını söyleyemem), açık yürekli olduğumu biliyorum ama açık olmadığımı da biliyorum, kapalı, ketum bir kişiliğim olduğunu söyler arkadaşlarım. Ama böylece birkaç yakın arkadaşımın sağlam sırdaşı oldum. Yaşadığım her şeyi de yazamam, bazıları ölene dek bende kalacak, onları kimse öğrenemeyecek.

Daha gençken –yetmişli, seksenli yıllar– sert ve ister istemez asık suratlıydım, her şeyin eksiksiz bir disiplinle yapılması ve bir kere bile aksamaması gerekirdi. Tehlikeli bir hayatı sırtlamış gidiyorduk, çalkantılı sulara kapılmak istemiyorduk ama tehlikeden kaçmayı da aklımıza getirmiyorduk. Neden sonra bende kendiliğinden bir değişim oldu, sanki ellisinden sonra sınırlarım alındı, bu kez çok sakin ve biraz güler yüzlü oldum ama hâlâ hiçbir şeyin aksamaması gerekiyor. Bu yüzden en yakınımdaykiler bazen zor olduğumu söylüyor, ben kolay olduğumu düşünsem de. Sonunda pek kimselere bulaşmadan, edebiyat dünyasına (bir dünyası yok ama) yaklaşmadan, yaptığım işler nedeniyle ortada olduğum düşünülse de ortalıkta pek

görünmeden, düpedüz sıradan, normal bir insan gibi yaşıyorum. Herkesin zorunluymuş gibi hızlı bir değişim içine girdiği zamanlarda, “Normal olduğunuza üzülmeğin,” derdi Cevat (Çapan) Ağbi, olduğum gibi olmakta ısrarlı oluşum birilerinin hoşuna da gitmemiş olabilir ama onun dediği gibi işte.

Arkadaşlarıma takılarak söylerim: Ben doğduğumda da şimdiki gibiymişim, doğduğu gün de boşınanları olmayan, bir ânında bile dini ve cenneti cehennemi düşünmemiş, sosyalizme inançla doğmuş, her ânında düşünceyle içli dışlı, en yüce değerın edebiyat olduğuna inanan, kalabalıktan, törenlerden, yazarlardan uzak duran ve üç yüz altmış beş gün boyunca çalkantıları, zikzakları olmadan her gün aynı çizgide, aynı moral puanıyla yaşayan bir insan. Bu arada savaştık ve yenildik, gene de yere düşmeden kalktık ayağa ve bir de yazmak istediğim en önemli kitabımı yazmadan gideceğim bu dünyadan.

Bunları böyle sıralamamam gerekir belki, farkındayım ama bu kitabı başından sonuna dek okuyacak olanlar için baştan verilmiş ipuçları olabilir bunlar. Yıllardan beri yakınlarım için ne oldum. Cansız değil ama sıkıcı, çünkü her gün aynı şeyleri yapan, aynı şeyleri yapmaktan sıkılmayan, eviçine bağlı, dışarıya az çıkan, eğlenceden pek anlamayan, mizahı farklı, renkli olmak bir yanda dursun, düz, dümdüz, hep aynı çizgide ve aynı yerde duran bir kişilik, biraz katı, kuralcı ama kasvetli değil.

Gri, puslu bir kişilik mi bu? Sanırım o da değil, tersine mavi ile yeşilin ortasında sessizliği dinleyen, yaratıcılığa gelince, *yapabileceğinin* en iyisini yapan ama yapamayacaklarını da bilen, dolayısıyla bizim edebiyatımızın son otuz yılında pek çoklarının hemen olduğu gibi harika çocuk değil, belki sıradan, bunu da tam bilmiyorum.

Kendimi çok geç olsa da ruh ikizi gibi gördüğüm John Fowles, “Hemen hemen bütün yazarlar tanınmak, apayrı bir tat haline gelmek için yazar,” diyor, “bense kocakarı ilacı gibi bir şey olmayı yeğlerim.” İşte bunun gibi bir şey.

Yazmaya başladıktan sonra herkes eleştirirmen demeye başlamıştı ama benimseyemedim bu sıfatı, kendime *yazar* dedim, en çok yazar, o kadar, hiçbir sıfatı olmasa da kendisi için yazar, yazmayı sevdiği için yazıyor ama en çok okumayı. Her gün yazmam gerekmez ama her gün okumazsam o gün aylak-

lık etmişim demektir, aylıklık ettiğim bir günü hatırlamıyorum, boş zamanım hiç olmadı.

Yaşadığım her şeyle, bozgunlarla da zaferlerle de barışık oldum. Bunu yazarken düşünüyorum da... demek ki mutsuz bir insan olmadım. Mutlu bir insan oldum mu? Bunu açıklamam olanaksız gibi, uzak geçmişle ilgili bulanık zamanlar da var ama sanırım mutlu bir insan oldum. *Mutluluk* kavramının çok belirsiz olduğunu söylüyor Kant, gerçekte istediğimiz şeyi kesin ve tutarlı bir biçimde söyleyemezmişiz. Her zaman istediğim yerlerde oldum, bu ülkedeki en önemli rüyaların birinin içinde başka hiçbir şey düşünmeden yaşadım, kendine tembellik hakkı tanımayan bir iş manyağı gibiyim, iyi arkadaşlarım, otuz beş yıldan beri sorunsuz, yüksek sesle konuşulmayan ve kimsenin canının sıkılmadığı bir eviçi hayatım oldu ve sonunda dağ-göl-orman üçgeninin ortasında bu kitabı yazıyorum, en sevdiğim kitaplarımdan birini.

Yaşadığım her şeyi yazmayı düşünmedim, kendine meraklı yazarlardan değilim. Önemli olan yaşadığım her şeyden aldığım dersler, bundan daha önemlisi, onların hiçbirini aklımdan çıkaramamış olmam. Bizim kuşağımız hem herkesin görmediği kâbusları def etmekle geçirdi ömrünü hem de üstüne çığ gibi gelen kayaların altından çıktı, çıkarken epeyce yaralandı ama güzel yaşadı. Yaşadığım o yıllar şimdi tarihöncesi gibi görünüyor, sonra gelenlere anlatmak olanaksız.

Kendimden ilk kez bu kitapta söz ediyorum, ne düşünüp yaşadığım pek bilinmez, anlatmam, bu satırları yazarken açılmaya başladım, çünkü yaşadıklarımın önemli kesitler içeren koca bir kitabın önsözünü yazıyorum. En *kalın* kitabım bu, bu kitap aynı zamanda yazarlık serüvenimin kırkıncı yılında tamamlanıyor. Kırk yıldan beri hakkımda yazılıp çizilmiş hiçbir şeyi saklayıp arşivlemedim, yöneticisi olduğum dergilerin neredeyse tek bir sayısı bile yok kitaplığımda. Sonunda her şey gelip geçiciyken yazdıklarım geleceğe kalır mı? Sanmıyorum. Beni bir arkadaş olarak hatırlayanlar okuyabilir onları. Her zaman okunmasını istediğim birkaç kitabım var ama bunu beklemem de zor. Kitaplarım belki bir süre okunur, sonra unutulup gider.

Bu kitabın, yaşadığım önemli kesitleri, halimi, tavrımı, düşünme biçimimi gösteren kitabım olarak kalmasını isterim.

Kitaplardan ve yazarlardan çıkarak hayatın pek çok alanına ilişkin düşüncelerimi birbirine bağlayıp bir bütün olarak ortaya koymaya çalıştım. Yazdıklarını yayımlandıktan sonra okumaya korkan yazarlardanım ama bu kitabı sonraki yıllar boyunca ara sıra elime alacağımı şimdiden görüyorum. Kitabım elimde, içinde kaybolacağımı bildiğim yoğun sise, içinden çıkamama korkusu olmadan ikinci kez giriyorum.

Geçmişim Olmasaydı Unutabilirdim

Benimki iflah olmaz geçmiş özlemi, nostalji deniyor, kimilerine göre fena, geçmişe takılı kalmakmış, zararlıymış. Ben hiçbir zararını görmedim. Zihnimin bir yanı şimdiki zamanların dünyasında çalışırken öbür yanı geçmişte. Geçmişimde. Nasıl çıkarabilirim aklımdan. Ne şanslıyım ki 1956'da doğmuşum. Çocukluğum ve ilkençliğim 60'larda, gençliğim 70'lerde ve 80'lerin ilk yarısına kadar Ankara'da geçmiş, sonra içinde kaybolabileceğim İstanbul. Gözlerimin önüne serilen ne kadar yalan varsa bu hayatta, geçen o yıllarım o kadar sahici.

Geçmişle ilişki konusunda, yazdıklarını hayranlıkla okuduğum Svetlana Boym'den çok şey öğrendim. Bunu anlamak için onu, yazdıklarının içinde yaşayarak okudum. *Nostaljinin Geleceği*'ni, geçmişini ve bugün yaşanan hayatı yeniden yorumlayıp içinden yepyeni düşünceler çıkarmanın ne demek olduğunu görmek için okuyanlar, kendi düşünme biçimlerini gözden geçirmeyi de başarabilirlerse okunmaya değer yazılar da yazabilirler.

Boym 1990'ların ortalarında Moskova'da bir kafede portakal suyu içiyor, yanında Hitler kılığında girmiş bir adam oturuyor. Adam Kazakistanlıymış, dublörler ajan-

sında Führer olarak yarı zamanlı, kazançlı bir iş bulmuş. Ve bir kez daha belirteyim, o sırada Hitler kılığında oturuyor. Belki birkaç kişiyi güldürüp bedava bira içerim umuduyla Moskova'da bir Alman birahanesine gitmiş ama Almanların ona tepki gösterdiğini görmüş, şaşırmış ve kendisine tepki gösteren Almanlarda mizah duygusunun hiç olmadığını düşünüyor.

Hitler'i anlatan şeylerle geçmişlerinin hatırlatılması akli başında hiçbir Alman'ın hoşuna gitmez. Elbette sorunlar vardı... denerek açıklanabilecek bir geçmişleri olmadığını, bu yüzden bedelini ödeyerek yaşamayı sürdürdüklerini bilir Almanlar. Mizah duygusunun duvara çarptığı yerler ve anlar hepimizin hayatında vardır.

Burada da kendisini 5 No'lunun kapısından Hitler'in torunu olarak giren Esat Oktay Yıldırım'a benzeten birini komik bulanlar çokça olabilir; çünkü bedeli ödenerek yapılmış özeleştiriler bu topluma uzak. Benim gibilere komik gelmez bu. Sırt çevireceğimiz pek çok alçağın yaşadığı bir ülkenin talihsiz çocuklarıyız biz, yenildik ama hiçbir zaman birer yenik olmadık. Unutur muyuz yaşadıklarımızı. Belleğim güçlü değilse de hep yazarak hatırlarım.

Doğrudan yaşadıklarımızın acısının yanında çepeçevre mankurtlarla sarıldığımızı görmek nasıl yaralayıcıdır, anlatmak zor. 1950'lerde bıçakları bilemeye başlayanlar 1960'larda ne yaptıklarını iyi bilerek saldırdıkları zaman, işledikleri suçların nasıl olsa unutulacağını da düşünmüşler midir? Sanmıyorum. O sıralarda kör intikam duygularını gazete kâğıdına sarıp katillerin cebine koyan devlet, kendini yeniden inşa ediyordu. O devlete güveniyorlardı.

1970'lerde artık bıçakları saklamaya gerek görmediler, sonra daha kıyıcı 12 Eylül geldi. İki kuşağı bütünüyle ezmeye çalışırken seçtikleri yanında hedef gözetmeden katlettikleri insanlarımız belleğimizde yaşar durur. İçin-

den çıkan ve en küçük bir karşılık beklemeden, katkısız özverilerle kendilerini feda eden insanların yok sayan mankurtlardan oluşan bu toplum, irinden mürekkep dünyası içinde yaşayıp gidiyor ama aslında yok gibi. Şu yaşadığımız toplumun –ülkenin– 2000’lerdeki dipsiz felaketine bakın. Burada ne yaşananlar karşısında duyulan acı var ne kolektif travmalar. Belleklerin iyileştirilmesi için çaba göstermeye de gerek kalmıyor.

“Nostalji iki tarafı keskin bıçak gibidir,” diyor Svetlana Boym. “Siyasete karşı duygusal bir panzehir gibi görünür ve dolayısıyla hâlâ en iyi araçtır.”

Çok yaşa Svetlana Boym. İçinin yüzüne yansıdığını görüyorum. Onu sevdiğimden haberi olsa ☺ Nostalji duygusu kalbimde olduğu kadar belleğimde. Zaman içinde biçimini ve özünü değiştirip kendi kendime yaptığım eleştirilerle sürekli yenilediğim sosyalizm hayalinin karşılıklarını hem o elli yıllık geçmişimde hem de bildiğime inandığım gelecekte gördüğüm için hâlâ yaşıyor ve yazabiliyorum.

Kimi dönüm noktalarında daha çok öne çıkan ritüeller iktidar gösterileri olarak yaşanıyor ve yaşatılıyor. Otoriter yönetimler buldukları bütün kutlamaları ve yas günlerini kitlesel ve etkileyici gösterilerle anmaya pek meraklı. Onların ritüelleri zihinlere baskı yapmayı amaçlıyor.

Varlıkları her zaman tehlikeli olan kurumların insan hayatına olumlu katkı yaptığı tersine örnekleri düşünüyorum, aklıma gelmiyor. Devlet gerçekleri gizleme konusunda ustadır, bunun için vardır. Bu büyük gizleme aygıtı, işlediği suçlar ne kadar büyük olursa o suçları o kadar kalın bir örtüyle görünmez yapar. Yıl 1975, on dokuz yaşındayım, TSİP Genel Sekreteri Yalçın Yusifoğlu bir söyleşi sırasında, “Bu devlet Ortadoğu’nun en güçlü devleti, siyasal gericiliğin kalesidir,” demişti. Hiç unuta-

madığım sözlerdendir, o anda bana çarpıcı gelmişti, sonraki on yıllar boyunca kullandığım bir argüman oldu.

Dolayısıyla geçmişten bugüne neler olup bittiğini öğrenmek için onları yaşayanlardan daha çok güveneceğimiz kimseler yok. Yüzlerce yıl önce yaşananları nelerden, nerelerden öğreneceğiz? Yaşayanlar yazmışsa belki onlardan, yoksa bize verilmiş bilgiyi kendi akıl süzgecimizden geçirmekle yetineceğiz. Ulaşabileceğimiz uzaklıktaki tarihin gerçeklerini öğrenmenin en iyi yolu, onu yaşayanların tanıklığı.

Svetlana Boym Leningrad'da doğmuş, Boston'da ölmüş. Sovyetler Birliği'nde yaşanan acı zamanlarla hesaplaşırken karşı-hafıza kavramıyla düşünüyor. Stalin kamplarında yaşayanların gün yüzüne çıkması için de karşı-hafıza (tanıklıklar) en güvenilir tarih yazıcısı.

1960'larda dünyanın her yerinde yükselişe geçen sosyalizm ve özgürlük savaşımı, sosyalizmin iktidar olduğu ülkelerde yakıcı sorunlara da yol açtı. İktidar olmak kendi dramını da yaşamaya başlamak demek. Böylece büyük umutlar içinde epeyce acı yaşandı.

Milan Kundera, "İnsanın iktidara karşı mücadelesi hafızanın unutmaya karşı mücadelesidir," diyor.

Milan Kundera bu kitabı yazdığım sırada Avrupa'nın yaşayan en büyük yazarı. Benim için öyle. Gençlik yıllarımızda sosyalizme ihanet ettiğini de düşünürdük –gene de *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*'ni hemen okumuştum– ama erken zamanlarda neler düşünülmez ki. Önemli, hatta büyük bir edebiyat düşünürü Kundera. Onun da düşünme biçimime katkısı pek çok. Romanlarının yanında öteki yazılarını da bir kere okumakla yetinmedim. Onun kendisi için hissettiklerini, Arjantin ve Şili'de faşist cuntaların katliamlarına tanıklık edenler daha yoğun hissetmiştir elbette. Latin Amerika ülkelerinde işlenen suçları –geç de olsa– yaşayanların tanıklığı ortaya çıkardı. O tanıklıklar

olmasaydı betonlara gömülen, uçaklardan denize atılan insanlara edilen alçaklıklar unutulabilirdi. Devletin insana karşı işlediği büyük suçlar arasında hatırladıkça dilimizin tutulduğu 1915, Mübadele ya da Dersim belleğimizi bugünkü kadar nasıl canlandırabilirdi.

Karşı-hafızanın Glasnost döneminde Sovyetler Birliği'nin geçmişini coşkulu bir değişime uğrattığını belirtiyor Boym. Tanıklar ortaya çıkma cesaretini gösterince sahte görüntüler silinmeye, onların yerine, yaşananların kahramanları rol almaya başladı. Cürete karşı cesaretin zaferi. Bu nerede böyle yaşanıyorsa orada kilitli kapılar açılmaya başlar.

Geçmişin izlerinin silinmesi süreci 1990'ların sonlarına doğru derinleşince bunun yarattığı bir tedirginlik de oldu. Tek tek bireylerin belleğindeki canlanma otları tutuşturmuş, bütün ova yanmaya başlamıştı. Ortalık aydınlandı. Nostalji böyle dönemlerde ateşi körükleyebilir de, söndürebilir de. Nereden çıkıp nereye yöneldiğine bağlı. Sonunda istediğimiz hayat toplumsal değişimle birlikte mi kurulacak yoksa tek başına mı? Ütopyalar insanı ayakta tutabilir ama belli olmaz, bazen de bireysel çareler yolları buldozerlerden daha kolay açar.

Balta girmemiş bir ormanın içinde yaşıyoruz, yabani bir toplum bu. İş makineleriyle içine girmenin olanaksızlığını görenler bütün ormanı yakmaya kalkışıyor, ancak baltayı elimize alarak kendi yolumuzu açmak, sonunda bizi yaşayabileceğimiz bir yurda çıkarabilir.

Nostalji, modern olanın içinde yaşama şansımızın kalmadığını gösteriyor. Bilincimiz, düşünme biçimimiz, nitelikli sanata ve kültüre ulaşma biçimimiz modern olabilir ama mutluluğun yolu modernlikten geçmiyor artık.

Ben niçin nostaljiyle yaşamaya çok yatkınım? Nostalji duygum ve geçmişi her gün yeniden canlandıran hayallerim olmasaydı yaşayamazdım sanki. Yaşadıkça

gördüğümüz felaketler beni belleğimin karanlık yollarına sürüyor, orada yaşamayı iyi öğrendim; yoksa ayakta kalamazdım, bu kitabı yazmaya kalkışamazdım.

O İlkgençlik Yılları

Hiç durmadan dalgalanıp renkten renge giren bulutların üstümüzden eksik olmadığı o yıllarda neler oldu? Yaşadıklarımı hatırlamak için belleğimi zorlamama gerek yok, elli yıl boyunca hiç aklımdan çıkmadı onlar ve şimdi de içinde yaşıyormuş gibi canlandırarak hatırlıyorum ama o günlerde rüzgârına kapılıp kendimi bıraktığım olağandışı etkileri olduğu gibi yansıtmayı da denemedim. Beklemeliyim diye düşündüm. Hayatın edebiyatın önüne geçtiği zamanlar olur – edebiyatı hep hayatın önünde düşünmüştüm. On beş yaşımın hemen öncesinde ve sonrasında yaşananlar, bir daha yaşanması olanaksız bir düş gibi zihnimde akıyor ve uzayıp gidiyor. Hayalleri gerçeğe dönüştüremediğimizi yıllar sonra, nice acılarla karışık gördüm ama hâlâ bir yanımda gerçeklerden çıkardığımız o hayallerle yaşıyor.

Ankara. Şimdiki gibi değil. Nasıl olup da o masalın dilini sokaklarından geçirmişti, bugünkü Ankara'ya yakıştırmak kolay değil belki ama o yıllarda hem bütün masallar gerçekte hem de Ankara aşklar ve arkadaşlıklar kentiydi ve kendi içine kapalı oluşu, kendine yetebilmeye büyük yatkınlığındandı. Ankara'nın sokaklarının gündüz başka, gece başka güzellikte yaşandığına şimdi kim inanır.

Benim kuşağımla bizden önceki kuşağa kimliğini veren o yılların duygusunun, içinde yaşamayanlarca anlaşılması zor. Hikâyesi meraklılarını şimdi de sarsan başkaldırının sokaklara taşıdığı yıllar. O yıllarda Ankara kalkışmanın merkezi. Sokaklar karışmaya başlamış, geceleri

dışarı çıkmak tehlikeli, insanlar alanlara taşıyor, ilk kayıpların acıları sosyalizm heyecanlarını keskinleştiriyor. Ankara Koleji'nde ortaokuldayım, şimdi uzak kalsa da bir yanını hâlâ unutmadığım, duygusal olarak elli iki yıldan beri kopmadığım küçük grubumuzla daha o günlerde politikleşmeye başlamıştık. Yaşımız on üç-on dört, nasıl olmuştu da kendilerini ilköğrenlik yıllarının kimliğinden başka bir kimlikle tanımlayan çocuklar olmuştuk, bugün düşünüp tarttığımda gene de tam anlayamıyorum ama o zaman öyleydi işte, en anlamlısı oydu, o kadar, ötesini düşünmemize gerek yoktu. Bülent, Nüvit, Naki, Mücahit, Nejat, Nâzım, Fuat, Kader, Barış, Sabri: Her yerde bulunmaz bir ilköğrenlik arkadaşlığı, ilk beşiyile çok daha yakınımdı, Bülent'in hayatımdaki yeri apayrı, öbürleriyle de birlikteyiz, kendimizden başka bir hayat olduğunu görüp de o heyecanı yaşamaması düşünüle-meyecek bir çete.

Yaşın önemi yoktu, okuldan çıktıktan sonra eve gitmeden, iki adım ötedeki Kızılay'a uzanıp Piknik'te bira, ilk deneyimin hemen ardından da votkalı bira içerek büyümüyorduk, biz o yaşlara büyüyerek gelmiştik. Demek paranın para olduğu zamanlardı ve daha kafamızı yeni dikleştirdiğimiz ortaokul yıllarında, yok denecek kadar küçük harçlıklarımız votkalı biraya yetebiliyordu. Kitabı da ayrılınca bir bölümü...

İlk politik deneyimlerin içine olağan biçimde düşmüştük. Bir hayal kuruyorduk artık. Başkası yönlendir-memişti, biz de beklememiştik. Nerede ne yapılıyor, cin gibi izliyorduk, çılgın zamanlardı ve artık başkaydık, bunu düşünmeden bir ânımız geçmiyordu. Birinci sigarasını ceketimin iç cebine koyduğum ilk gün, okulun bahçesinde hemen arkadaşlarıma gösterdim. Önemliydi, 68'li ağbilerimizin simgelerindendi Birinci; yoksa sigara içmek değildi derdim. Böylece ben de görünmez bir eti-

Adeta bir elimi gözlerime siper ederek uzaklara bakıyorum, kalabalıklar ve kargaşa, kaybolmak için girdiğim bir orman, o geçmişten kalan anılar, anlar, ayrıntılar, küçücük bir ânı hatırlarken bile onun ötekileri nasıl tamamladığını görmenin şaşkınlığı. Bu kitap, kendimle ilgili kaygılarım azalırken yaşadığım ülkeyle ilgili kaygılarımın çoğaldığı bir döneme, hayatımın son dönemine girdiğime tanıklık ediyor. Hem kendimle yüzleşme hem okuduklarım ve tanıdıklarımın uzun zaman sonra yeniden karşılaşma gibi.

Semih Gümüş kırk yılı aşan yazarlık serüveninin sonunda anılarıyla ve anılarının her köşesine sinen edebiyatla, kitaplarla, kendine özgü düşüncelerle karşımıza çıkıyor. Yazarın ilköğrenlik yıllarında karşılaşmış benimsediği siyasal görüşleri, tam içinde yaşadığı zor yıllar, hayat algısı, arkadaşlar, arkadaşlıklar, yazarlar, dergiler, yayınevleri.

Edebiyat dünyamızın ve yayıncılığımızın yakın tarihinde küçük bir gezinti yaptığımız bu yazılarda çağımızın güncel sorunlarını da önemli bir birikimin içinden okuyoruz. Bu arada doğa ve insan ilişkisini, insanın doğaya ettiklerini doğanın içinden bir gözle anlatıyor Semih Gümüş.

#edebiyat #kitaplar #ömür #yetmişler #ekoloji #toplum

